

Kültür ve Turizm Bakanlığı TEDA Projesi Kapsamında Türkçeden Arapçaya Yapılan Edebi Çevirilere Dair Bir İnceleme

An Examination on Literature Translations from Turkish to Arabic within the Scope of the Ministry of Culture and Tourism TEDA Project

Murat ÖZCAN * & Gürkan DAĞBAŞI **

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü Arapça Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye.

E-mail: murat.ozcan@hbv.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0001-7131-1023>

** Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Yabancı Diller Bölümü, Ankara, Türkiye.

E-mail: gurkan.dagbasi@hbv.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-2050-9213>

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:

Murat ÖZCAN,
Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü Arapça Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye.

Submission/Başvuru:

21 Kasım/November 2021

Acceptance /Kabul:

04 Mart/March 2022

Citation Atfı:

Murat ÖZCAN&Gürkan DAĞBAŞI .
"Kültür ve Turizm Bakanlığı TEDA Projesi Kapsamında Türkçeden Arapçaya Yapılan Edebi Çevirilere Dair Bir İnceleme",
Istanbul Journal of Arabic Studies(ISTANBULJAS), 5/1 (2022/1), 69-78.

Öz

Türklerle Araplar arasındaki tanışıklık bin üç yüz yıl öncesine dayanmaktadır. Sürenin uzun olmasına rağmen iki millet arasındaki ilişkiler inançsal, kültürel, dilsel, sanatsal boyutlarda gelişmiş; diller arasındaki edebi türlerin çevirisi diğer boyutlara göre geride kalmıştır. Gerek Arapçadan gerekse Türkçeden yapılan karşılıklı edebi çevirilerin tarihi iki yüzyıldan geriye götürmek pek mümkün değildir. Bu çevirilerin birçoğu bireysel çabalarla yapılmıştır. Ancak 2005 yılından itibaren Kültür Bakanlığı Türk kültür, sanat ve edebiyatla ilgili eserlerin çeviri yoluyla yurt dışında tanıtılması amacıyla TEDA adında bir proje başlatmıştır. Projeye Türkiye'nin edebi zenginliğinin uluslararası görünürlüğünü artırmak hedeflenmiştir. Bu çalışmada TEDA projesi kapsamında 2005-2020 yılları arasında Türkçeden Arapça yapılan edebi çeviriler çeşitli perspektifler açısından incelenmiştir. Çalışmanın sonunda en çok çevrilen türlerin sırasıyla roman, çocuk edebiyatı, tarih-araştırma türünde olduğu; şiir, masal, hikâye, kısa öykü gibi türlerin neredeyse hiç çevrilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca on altı yıllık süreçte toplam iki yüz yirmi dört eserin çevrildiği; bu eserlerin yüzde doksandan fazlasının dört Arap ülkesinde basıldığı, bazı Arap ülkelerinde bir eser bile basılmadığı; çeviri yapan yetmiş bir çevirmenden on tanesinin bu eserlerin yarısından fazlasını çevirdiği; bazı yayınevlerinin de TEDA projesine yoğun ilgi gösterdiği bilgileri ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: TEDA, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Arapça, çeviri, edebiyat.

Abstract

The acquaintance between Turks and Arabs dates back to almost one thousand three hundred years ago. While there are approximately four hundred literary works translated from Arabic to Turkish, the number of literary translations from Turkish to Arabic is around three hundred and eighty. Many of these translations have been made by individual

efforts. However, since 2005, the Ministry of Culture of the Republic of Turkey has initiated a project called TEDA to promote the works published in Turkish-on-Turkish culture, art and literature abroad through translation. The project aimed to increase the international visibility of Turkey's literary wealth. In this study, literary translations from Turkish to Arabic between the years 2005-2020 within the scope of the TEDA project were examined from various perspectives. The most translated genres were novel, children's literature, history-research, respectively. Genres such as poetry, fairy tales, stories and short stories are almost never translated. A total of two hundred and twenty-four works were translated in a sixteen-year period; that more than ninety percent of these works were published in four Arab countries, not a single work was published in some Arab countries; those ten of the seventy-one translators translated more than half of these works.

Keywords: TEDA, Ministry of Culture and Tourism, Arabic, translation, literature.

Extended Abstract

The acquaintance between Turks and Arabs dates back to almost one thousand and three hundred years ago. However, despite such a long period, the relations between the two nations developed in religious, cultural, linguistic and artistic dimensions. The translation of literary genres between the two languages lags behind in other dimensions. After the Turks converted to Islam, the translation movement accelerated. These translations consist of many religious, political and historical works, especially the Qur'an and hadiths.

However, when we look at the literary translations, it is seen that this number is quite low when compared to other genres. Publishing houses in Turkey have generally been more interested in the translation of religious and political works in line with their ideological perspectives, and they continue to do so. Interest in modern Arabic literature in Turkey suddenly increased in 1988 when Naguib Mahfouz won the Nobel Prize for Literature. This date constitutes a turning point in terms of translations from Arabic to Turkish. Translations from Modern Arabic Literature into Turkish can be divided into two parts: the period before Naguib Mahfouz and the period after Naguib Mahfouz. Today, the fact that a publishing house in Turkey bought the rights to translate all of Naguib Mahfouz's works into Turkish reveals how much this interest has grown. The most translated authors from Arabic to Turkish are: Jurji Zaydan, Gibran Khalil Gibran, Naguib Kaylani, Tawfiq al-Hakim, Nawal al-Saadawi, Tayeb Salih. These authors have come to the fore in the genres of novels, plays and short stories. Adonis, Mahmoud Darwish, Nizar Qabbani, Ahmed al-Shahavi and Mohammad Bennis are the most translated Arab poets into the Turkish. The total number of literary works translated from Arabic to Turkish is approximately four hundred. Novel is the most translated literary genre from Turkish to Arabic. Half of the three hundred and eighty works translated consist of novel genre. This genre is followed by short stories, theatre, memoirs and poetry, respectively. It is not possible to take the history of reciprocal literary translations from both Arabic and Turkish back to two centuries. While there are approximately

four hundred literary works translated from Arabic to Turkish, the number of literary translations from Turkish to Arabic is about three hundred and eighty.

Many of these translations have been made by individual efforts. However, since 2005, the Ministry of Culture of the Republic of Turkey has initiated a project called TEDA to promote the works published in Turkish related to Turkish culture, art and literature abroad through translation. The project aimed to increase the international visibility of Turkey's literary wealth. In this study, literary translations from Turkish to Arabic between the years 2005-2020 within the scope of the TEDA project were examined in terms of various perspectives. At the end of the study, the most translated genres from Turkish to Arabic were novel, children's literature, history-research respectively; it has been concluded that genres such as poetry, fairy tales, stories and short stories are almost never translated. In addition, a total of two hundred and twenty-four works were translated in a sixteen-year period; that more than ninety percent of these works were published in four Arab countries, not even a single work was published in some Arab countries; those ten of the seventy-one translators translated more than half of these works. It has been reached that some publishing houses have shown great interest in the TEDA project.

GİRİŞ

Türkler ve Araplar arasındaki kültürel etkileşim yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Türklerin İslamiyet'e girmesinden itibaren yoğunlaşarak artan bu etkileşimin sonunda başta Kur'an-ı Kerim, hadîs-i şerîfler olmak üzere birçok dini, siyasi ve tarihi eser Arapçadan Türkçeye çevrilmiştir. Ancak edebi çevirilerin sayısı diğer türlerle karşılaştırıldığında oldukça azdır. Türkiye'de Arap edebiyatına olan ilgi diğer dünya edebiyatlarıyla karşılaştırıldığında maalesef çok sınırlıdır. Türkiye'de bulunan yayınevlerinin çoğunluğu da kendi ideolojik perspektifleri doğrultusunda daha ziyade dini, siyasi eserlerin çevirisiyle ilgilenmektedir¹. Arapçadan Türkçeye yapılan edebi eser çevirileri, "klasik döneme" ait edebi metin çevirileri ve "modern döneme" ait edebi metin çevirileri olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmiştir². Ayrıca Levend "Türk Edebiyatı Tarihi Cilt I" isimli çalışmasının dipnot kısmında klasik dönem Arap edebiyatından Türkçeye çevrilen önemli eserlere yer vermiştir³. Öte yandan Suçin (2014) "el-Edebu'l-arabî fi'l-luğati't-turkiyye" başlıklı makalesinde Arapçadan Türkçeye yapılan çevirileri "klasik eserler" ve "modern eserler" olmak üzere iki kısımda incelemiştir.

1988 yılında Necîb Mahfûz'un Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanması Arapçadan Türkçeye yapılan çeviriler açısından dönüm noktasını oluşturmaktadır. Modern Arap edebiyatından Türkçeye yapılan çeviriler iki bölüme ayırmak istenirse Necîb Mahfûz'dan önceki dönem ve Necîb Mahfûz'dan sonraki dönem diye isimlendirilebilir⁴. Corci Zeydân, Halîl Cibrân, Necîb Kîlânî, Tevfik el-Hakîm, Nevâl es-Sa'dâvî, Tayyib Sâlih'in eserleri Türkçeye en çok çevrilen yazarların başında gelmektedir. Bu yazarlar roman, tiyatro ve kısa öykü türlerinde öne çıkmışlardır. Adonis, Mahmûd Dervîş, Nizâr Kabbânî, Ahmed eş-Şehâvî, Muhammed Bennîs ise en çok çevrilen Arap şairlerdir. Arapçadan Türkçeye çevrilen edebi türlere ait toplam eser sayısı da yaklaşık dört yüzdür⁵.

Türkçeden Arapçaya yapılan ilk edebi çevirilerin tarihi 19. yüzyılın sonlarına uzanmaktadır. Abdülhak Hâmid, Namık Kemal, Ziya Paşa eserleri Arapçaya çevrilen ilk Türk yazarlardandır. İlerleyen zamanlarda Mehmet Akif Ersoy, Cenap Şahabettin, Hâlid Rıfki Karay gibi önemli isimlerden bazılarının da eserleri Arapçaya çevrilmiştir. Ancak Türk edebiyatından yapılan çeviriler niceliksel olarak büyük çoğunluğu son otuz-kırk yılda Arapçaya çevrilmiştir⁶. Son zamanlarda yapılan çevirilere bakıldığında çevirmenlerin büyük bir kısmının Suriyeli olduğu

¹ Mehmet Hakkı Suçin, "el-Edebu'l-Arabî fi'l-Luğati't-Turkiyye", *es-Sekâfetu'l-Arabiyye 'alâ tarîki'l-harîr*, 2014, s. 194-221.

² Büşra Göktaş, "1990-2008 Yılları Arasında Arapçadan Türkçeye Yapılan Edebi Çeviriler Üzerine Bir İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011, s. 98.

³ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Ankara:Türk Tarih Kurumu, 1988, s. 45.

⁴ Türkiye'de bulunan bir yayınevi Necip Mahfuz'un bütün eserlerinin Türkçeye çevirip yayınlama haklarını satın almıştır.

⁵ Gürkan Dağbaşı, *Şiir Çeviri Eleştirisi*, İstanbul: Akdem Yayınları, 2017, s. 36.

⁶ Mehmet Hakkı Suçin, "Tercemetu'l-Edebi't-Türkî ilâ el-Edebi'l-Arabî", *et-Terceme ve İşkâliyyât el-Musâkaf*, Doha: The Forum for Arab and International Relations, 2016, s. 239-251.

görülmektedir. Suriyeli çevirmenlerin çoğunun Türkiye sınırına yakın kuzey bölgelerde Arap uydularının yaygınlaşmasından önce karasal yayın frekansında bulunan Türk kanallarını izleyerek ve ailesinden Türkçe öğrenerek yetişmiş kişilerden olmaları da ayrı bir önem arz etmektedir. Bu çevirmenlerden birisi olan ve eğitimini İstanbul'da tamamlamış, dili akıcı bir biçimde konuşan, Türk edebiyatıyla yakından ilgilenen çevirmen Bekir Sıtkı, Türkçe hakkında; yapılan çeviriler üst düzey sanatsal seviyesi olan eserler olduğunu söylemektedir. Arapların yakın ilişkilerine rağmen hala Türk edebiyatını tam olarak bilmemekte olduklarını ve Türk yazarlardan birine ait bir eser okuduğu zaman bu edebiyata hâlâ yabancı olduklarını belirtmektedir⁷.

Türkçeden Arapçaya en çok eseri çevrilen yazarlar arasından Aziz Nesin altmış iki eseriyle ilk sırada yer almaktadır. Onu on altışar eserle Orhan Pamuk ve Nazım Hikmet izlemektedir. Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Elif Şafak, Ahmet Ümit, Oktay Tiryakioğlu da birden fazla eseri Arapçaya çevrilen isimler arasındadır ve bu isimler roman türünde eserler vermektedir.

Arapçadan Türkçeye çevirisi yapılan yaklaşık dört yüz edebi eser varken, Türkçeden Arapçaya yapılan edebi çeviri sayısı üç yüz seksen civarındadır. Çevirmenler tarafından en çok rağbet edilen edebî tür, romandır. Türkçeden Arapçaya çevrilen yaklaşık üç yüz seksen eserin yarısı bu türdedir. Bu türü sırasıyla kısa hikâye, tiyatro, hatırat ve şiir takip etmektedir. Türk şairlerden sadece Mehmet Akif Ersoy, Nazım Hikmet ve Orhan Veli'nin eserleri Arapçaya çevrilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, TEDA projesi kapsamında Türkçeden Arapçaya çevirisi yapılan edebi eserleri çeşitli açılardan inceleyip, projenin ilerleyen zamanlarında daha verimli hale getirilmesine yönelik birtakım önerilerde bulunmaktır.

Çalışmanın soruları şunlardır:

- 1- TEDA projesi kapsamında hangi tür eserler çevrilmiştir?
- 2- TEDA projesi kapsamında hangi tür eserlerin çevirisi artırılmalıdır?
- 3- TEDA projesi kapsamında çevrilen kitaplar hangi ülkelerde basılmış; hangi ülkeler bu projeye hiç ilgilenmemiştir?
- 4- TEDA projesi kapsamında çeviri yapan çevirmenler kimlerdir, çevirmenlerin yoğunlaştıkları bir edebi tür var mıdır, çevirmenler içinde Türk çevirmenlerin durumu nedir?
- 5- TEDA projesi kapsamında hangi Türk yazarların eserleri Arapçaya çevrilmiştir, bu yazarların yazdığı edebi türler nedir?
- 6- Yurt dışından bu projeye ilgi gösteren yayınevleri hangileridir?

⁷ Murat Özcan, "Dizilerden Sonra Türk Romanları da Araplara Ulaştı", *EskiYeni*, 14 (2009), s. 94-97. Sıtkı, Arapçaya dublaj edilmiş Türk dizilerinin Arap toplumunda yaptığı etkiye de işaret etmeyi ihmal etmemektedir. Üstelik bu diziler Arap toplumuna, benzer gelenek ve görenekleri olan, aynı çevrede yaşayan kendilerine benzeyen bir komşuları olduğunu keşfettiğini ifade etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan TEDA projesine dair hazırlanan iki bin beş yüz elli beş sayfalık katalog taranmış ayrıca yayınevlerinden de bilgi alınmıştır.

Verilerin Analizi

Türkçeden Arapçaya çevrilen edebi eserlere dair elde edilen veriler bir istatistik uzmanı yardımıyla sınıflandırılmıştır, yorumlar bu istatistiksel veriler üzerinden yapılmıştır.

TEDA Projesi Hakkında Genel Bilgi

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülen ve kısa adı “TEDA” olan “Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Dışa Açılımını Destekleme Projesi”; Türk kültür, sanat ve edebiyatıyla ilgili Türkçede veya başka bir dilde yayımlanmış eserlerin, çeviri ve yayım marifetiyle yurt dışında tanıtılmasını sağlamak için yurt dışında faaliyet gösteren yayıncılara teşvik veren bir çeviri, yayım ve tanıtım destek programıdır.

2005 yılında başlatılan TEDA Projesi, Türkiye'nin kültürel ve edebi birikimini yabancı okurlara kendi dillerinde okuma olanağı sunmakta ve böylece Türk yazarların eserlerinin uluslararası kitap pazarlarında görünürlüğü desteklenmiş olmaktadır⁸.

Türk kültür, sanat ve edebiyatının yurtdışında tanıtılmasında bugüne kadar önemli eksiklikler görüldüğü ve yayımlanan eserlerin okuyucuya ulaştırılmasında etkili bir yol izlenemediğinden hareketle oluşturulan projeye bugüne kadar 79 farklı ülkeden 700 yayıncı başvurmuş, proje kapsamında toplam 2555 adet Türk edebiyatına, kültürüne dair eser 60 farklı dilde yayımlanmıştır⁹. Bu diller arasında İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça, Çince, İspanyolca gibi dünyanın en çok konuşulan dillerinin yanı sıra Uygurca, Danca, Nepalce, Ermenice gibi nispeten az konuşulan diller de bulunmaktadır.

Türk edebiyatından en çok eser Bulgarcaya çevrilmiştir. İkinci sırada ise bu çalışmaya konu olan Arapça yer almaktadır. Almanca, Arnavutça, Farsça, İngilizce, Azerice, Makedonca, Boşnakça ve İtalyanca da ilk on sıradaki diğer dillerdir.

Projeye yurtdışında bulunan yayınevleri başvurabilmektedir. Konusu; tıp, doğa bilimleri, uygulamalı bilimler, sosyal bilimler (yayımlanmasında yarar görülen Türk tarihi ile ilgili eserler hariç), ekoloji ve iş dünyası gibi edebiyat dışı alanları kapsayan eserler, ders kitapları, ders notları ve bildiriler, sözlükler, dergiler ve diğer süreli

⁸ “TEDA (Türk Kültür, Sanat ve Edebiyatının Dışa Açılması) Projesi” erişim: 26 Eylül 2021, <https://kygm.ktb.gov.tr/TR-1016/teda-turk-kultur-sanat-ve-edebiyatinin-disa-acilmasi-pr-.html>.

⁹ “Başka dillerde edebiyatımız” erişim: 13 Eylül 2021, <http://www.musaigrek.com/2012/01/baska-dillerde-edebiyatmz.html>.

yayınlar, rehber, broşür ya da kitapçıklar desteklenmemektedir¹⁰. Görüldüğü gibi sadece edebi eserlerin çevirisi desteklenmektedir. Çevirilmesi uygun görülen eserler için bakanlık ve yayınevi arasında bir anlaşma imzalanmaktadır. Daha sonra bakanlık eserin basılması için gerekli olan maddi desteği yayınevine sağlamaktadır. Yayıncı kuruluşlar başvuru formunda belirtilen çeviri veya baskı giderlerinden birisi için mali destek talebinde bulunabilmektedirler. Ancak, TEDA Kurulu kararıyla daha önce desteklenmiş eserlerin basımı sonrasında yurt dışında tanıtılmasında özel bir fayda görülen başvurular için tanıtım desteği de sağlanabilmektedir. Çevirilmesi istenilen eserler için bakanlığa yapılan başvurular yıl boyunca yapılabilmektedir. Bakanlığa ulaşan başvurular yılda en az iki kez toplanan TEDA Danışma ve Değerlendirme Kurulunca değerlendirilip yayınevine bildirilmektedir. Yayıncı kuruluşlar TEDA Danışma ve Değerlendirme Kurulu'na tek proje için başvurabildikleri gibi birden fazla proje için de başvuru yapabilmektedirler.

TEDA Projesi kapsamında 9 kitabın çevirisini yaptıran basan Suriyeli Cadmus Yayınevi müdürü Ziyad Muna, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın İstanbul'da düzenlemiş olduğu bir konferansta çeviriye destek veren Türk makamlarının kitap seçimine karışıp karışmadıklarının sorulması üzerine; çevrilecek eserleri yayınevinin kendisinin önerdiğini; bakanlığın da aralarından desteklemek istediğini kurulca seçtiğini fakat yayınevinin çevirisini yaptıran da bakanlığın onayını alamadığı durumlarda yayınevinin kitabı kendi hesabından bastırıldığını beyan etmiştir¹¹.

BULGULAR VE YORUM

Tablo 1

Türkçeden Arapçaya Çevrilen Edebi Türler ve Sayıları

Roman	111
Çocuk Kitabı	72
Tarih/Araştırma	31
Masal-Hikâye	3
Biyografi	2
Şiir	1
Hatırat	1
Sağlıklı Beslenme	1
Kısa Öyküler	1

¹⁰ "TEDA Nedir?" erişim: 18 Eylül 2021, <https://teda.ktb.gov.tr/TR-255369/turkce.html>.

¹¹ Özcan, "Dizilerden Sonra Türk Romanları da Araplara Ulaştı", s. 95.

Tiyatro	1
Toplam	224

Çevrilen türler arasında roman ilk sırada yer almaktadır ve toplam eser sayısının %49,55'ini oluşturmaktadır. Listede dikkat çeken tür ise çocuk kitaplarıdır. Toplam içinde %32,14 oranına sahiptir. Bu türün çeviride tercih edilme sebebi olarak çocuk edebiyatına yönelik pazarın büyüklüğü gösterilebilir. Listedeki diğer türler ise yaklaşık %18 dilimi temsil etmektedir. Bu oran oldukça düşüktür. 2005 yılından 2020 yılına kadar Türk şairlerden sadece bir tanesinin eserlerinin çevrilmiş olması bir eksiklik olarak kabul edilmelidir. Arap okuyucu TEDA projesi kapsamında hâlâ Türk şairleri tanımamaktadır. Aynı durum tiyatro, kısa öykü, masal-hikâye türü için de geçerlidir.

Yaklaşık 15 yıllık süreçte çevrilen eser sayısı yıllık ortalama 15 civarındadır. Bu sayının da yükseltilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalı, Türk edebiyatının zenginliği tüm Arap coğrafyasına tanıtılmalıdır.

Tablo 2

Türkçeden Arapçaya Çevrilen Edebi Eserlerin Yayımlandığı Ülkeler ve Eser Sayıları

Lübnan	74
Mısır	69
BAE	45
Suriye	27
Ürdün	5
Suudi Arabistan	1
Kuveyt	1
Irak	1
Fas	1

Lübnan, en çok kitap çevirisi yapılan ülkeler arasında toplamdaki %33 oranıyla ilk sıradadır. Yani Arap coğrafyasında basılan her üç Türk edebiyatına ait eserden biri bu ülkede basılmıştır. Mısır toplam içinde %30,80 ile ikinci; Birleşik Arap Emirlikleri %20 ile üçüncü; Suriye %12 ile dördüncü sıradadır. Bu verilerden hareketle bu dört ülkenin Türkçeden Arapçaya çevrilen edebiyat eserlerinin neredeyse tamamını yayımladıkları söylenebilir. Suudi Arabistan, Kuveyt, Irak ve Fas'ta ise sadece birer eser basılmıştır ki bu durum şaşırtıcıdır. Ayrıca resmi dilleri Arapça olan Tunus, Cezayir, Yemen, Bahreyn, Sudan, Filistin, Katar, Libya,

Umman, Somali gibi ülkelerde henüz TEDA projesi kapsamında çevrilmiş Türk edebiyatı eseri bulunmamaktadır. Sayılan bütün ülkelerin dillerinin ortak olması sebebiyle Lübnan'da basılan bir eserin Tunus'a ulaşabileceği düşünülse de hiç eser basılmayan ülkelere yönelik bir çalışma, teşvik programı yürütülebilir.

Tablo 3

Türkçeden Arapçaya Çeviri Yapan Çevirmenler ve Çevirdikleri Edebi Eser Sayısı

Abdulkadir Abdelli	35	Mehmet Sıddık Yıldırım	3
Muhtab Muhammed	22	Emile Yakub	3
Sabri Hammam	17	Mervan Saiddin	3
Mustafa Hamza Afa	16	Esmâ Mikavi Mahmud	2
Samir Abbas Zahran	10	Ahmed Acem	2
Bekir Sıdkı	9	Musab Hamud	2
Maha Ghattas	7	Rahim Sayed	2
Muharrem Şeyh İbrahim	6	Esmâ Abdullah Fehim	2
Nanes Ahmed	5	Süha Kıyak	2
Mustafa Efe	5	Faruk Mustafa	2
Muhammed Hamidullah Ağırakça	5	Tarık Nafise	2
Hacer Mahmud Salih	4	Afnan Saiddin	2
Muhammed Ahmed İtani	4	Fadia Karan	2

Abdulkadir Abdelli toplam içinde %15,62 ile ilk sırada yer almaktadır. Adeta bir kültür elçisi gibi çalıştığını söyleyebileceğimiz çevirmen farklı ülkelerdeki yayınevleriyle çalışmış; çok sayıda roman ve çocuk kitabı çevirmiştir. %9,82 ile en çok çeviri yapanlar sıralamasında ikinci sırada olan Muhtab Muhammed farklı türlerdeki eserleri çevirmiştir. %7,5 ile üçüncü sırada yer alan Sabri Hammâm ise sadece çocuk kitapları çevirmiştir. Buradan bu çevirmenin çocuk edebiyatı çevirileri üzerine uzmanlaştığını söylemek mümkündür.

İlk on sırada yer alan çevirmenler TEDA Projesi kapsamındaki eserlerin yarısından fazlasını Arapçaya çevirmişler, Türk edebiyatının Arap coğrafyasına ulaşmasında köprü vazifesi gerçekleştirmişlerdir. Çevirmenlerin yarısından biraz azı da sadece bir ya da iki eser çevirmiştir.

En çok çeviri yapan çevirmenlere bakıldığında çevirmenlerin neredeyse tamamının Arap olduğu görülmektedir. Mustafa Efe, Muhammed Hamidullah

Ağırakça, Süha Kıyak gibi çok az sayıda da olsa Türkçeden Arapçaya çeviri yapan Türk çevirmenler de bulunmaktadır.

Nebibe Mehdi, Celal Rıfat, Mahir Mehio, Yaman Kayalı, Mahmud Kemal, Cemal al-Hansali, Zeyneb İdris, Riham Taha, Muhammed Osman, Rafif Salah, Amr es-Seyyidi, Halid Tabar, Ali Tapar, Cemal Said, Hacer Hayri, Gazel Yeşiloğlu, Kerem Mansur, Hamza İsmail, Sayfa Arafat, Ömer Mahmut es-Seydi, Antonie Basil, Esmâ Abdullah Halife, Leyla Selamet vd. çevirmenler birer eser çevirmişlerdir. En az bir eseri Arapçaya çeviren çevirmen sayısı ise yetmiş bir tanedir.

Tablo 4

Türkçeden Arapçaya Çevrilen Türk Yazarlar ve Çevrilen Eser Sayıları

Şebnem Güler Karacan	10	Oktay Tiryakioğlu	3
Ahmet Ümit	10	Ayfer Tunç	3
İlber Ortaylı	6	Gül İrepoğlu	3
Orhan Kemal	6	Mustafa Armağan	2
Melike Günyüz	6	Orhan Pamuk	2
Yusuf Asal	5	Oya Baydar	2
Yavuz Bahadıroğlu	5	Mine Kırıkkanat	2
Tuna Kiremitçi	4	İnci Aral	2
Erhan Afyoncu	3	Feridun Oral	2
Ahmet Efe	3	Nâzım Hikmet	2
Zeynep Sevide Paksu	3	Ahmet Günbay Yıldız	2
Ahmet Şimşirlioğlu	4	Duygu Karacanoğlu	2
İskender Pala	3	Bestami Yazgan	2
Hakan Günday	3	Celil Oker	2
Mevlâna İdris Zengin	3	Aslı Perker	2
Ahmet Hamdi Tanpınar	3	Mario Levi	2

Şebnem Güler Karacan ve Ahmet Ümit onar eserle en çok çevrilen yazarlardır. Karacan çocuk kitaplarıyla tanınan, tüm eserleri Birleşik Arap Emirlikleri'nde yayımlanmış bir yazarken; Ümit polisiye roman türüyle öne çıkan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile Lübnan'da çok fazla rağbet gören bir yazardır. İlk beşteki isimlerden Melike Günyüz de çocuk kitapları yazan bir yazardır ve eserlerinin tümü Lübnan'da yayımlanmıştır. En çok eseri çevrilen isimlerden olan İlber Ortaylı tarih kitaplarıyla Lübnan'da; Orhan Kemal roman türüyle Mısır ve Suriye'de öne çıkan yazarlardır.

Yusuf Asal, Yavuz Bahadıroğlu, Tuna Kiremitçi, Ahmet Şimşiroğlu'nun da en az dört eseri Arapçaya çevrilmiştir.

Listedeki isimler genel olarak roman türüyle öne çıkan yazarlardır. Murat Tuncel, Çetin Ömer, Orhan Veli, Serdar Özkan, Sevim Ak, Cahit Zarifoğlu, Adalet Ağaoğlu, Latife Tekin, Yekta Kopan, Yalvaç Ural, Mine Kırıkkanat, Namık Kemal, Murathan Mungan, Siber Eraslan, Hande Altaylı, Rasim Özdenören, Nermin Bezmen, Halil İncelik, Vedat Sağlam, Kemal Özer, Tahsin Yücel, Ahmet Hamdi Tanpınar vd. yazarların birer eseri Arapçaya çevrilmiştir. En az bir eseri Arapçaya çevrilen yazar sayısı ise yüz kırk bir tane'dir.

Türk Edebiyatında oldukça tanınan birçok değerli yazar ve şairin eseri Arapçaya çevrilmeyi beklemektedir.

Tablo 5

Türkçeden Arapça Çevrilen Edebi Eserler Çevirilerini Basan Yayınevleri

Arab Scientific Publishers	Lübnan	32
Dar Rabie Publishing	B.A.E.	22
Thaqafa Publishing	B.A.E.	21
Safeer Publishing Company	Mısır	18
Etrac for Printing&Publishing	Mısır	16
Dar Kreidieh for Printing&Publishing	Lübnan	12
al-Arabi Publishing	Mısır	11
Cadmus Press	Suriye	9
Dar Hiwar Publishing	Suriye	8
Dar al-Mareef Bookshop	Lübnan	8
Egyptian Office for Publishing	Mısır	6
Dijital Future	Lübnan	6
Sefsafa Publishing House	Mısır	5
Sphinx Agency	Mısır	4
Dar al-Rowad Publishers	Suriye	4
Jarrous Press	Lübnan	3
Ward for Publishing	Ürdün	3
al-Takween House Publisher	Suriye	2

al-Mada House Publisher	Suriye	2
General Egyptian Book Organization	Mısır	2
Afaq House Publisher	Mısır	2
Darul Hadis	Suriye	2
All Prints Distributors&Publishes	Lübnan	2
Dar al-Moualef Publishing House	Lübnan	2
Egyptian Culturel Assembly	Mısır	2
Difaf Publishing	Lübnan	2
Dar al-Manhal Publishers	Lübnan	2
Animar for Literature and Arts	Mısır	2
Dar al-Hadaek	Lübnan	2
Al-Hudhud Publishing	B.A.E.	2

Arab Scientific Publishers tüm eserlerin yaklaşık 14,2'sini basmıştır. Bu yayınevi özellikle roman ve tarih-araştırma kitap çevirisi yayımlamıştır. İkinci ve dördüncü sıradaki Dar Rabie Publishing ve Safeer Publishing Company sadece çocuk edebiyatı türündeki kitapların çevirisini yayımlamışken, üçüncü ve beşinci sıradaki yayınevleri roman türü eserlerin yayımlanmasına öncelik vermiştir. İlk yedi sıradaki yayınevleri 10'un üzerinde kitap basmıştır. Bu yedi yayınevi Lübnan, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri merkezli olup çevrilen tüm eserlerin yaklaşık %59'unu basmıştır. Listedeki yayınevleri genel olarak az önce belirtilen ülkelerde yer alırken, birden fazla eser basan yayınevleri Ürdün'den bir tane, Suriye'den altı tanedir.

Hzya Bookstore, Edition al-Halabi, Dar al-Saqi, Dar el-İlm Lilmalayin, Dar Han Publishing, Dar al-Warrak Company, Dar al-Mada Publishing vd. yayınevleri birer eser çevirisi yayımlamışlardır. En az bir eseri Arapçaya çevirten yayınevi sayısı ise otuz dokuz tanedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Edebiyat, ülkelerin ve ulusların kendi zenginliklerini ortaya koyan, bir ülkenin tüm özelliklerini yansıtan adeta bir ayna gibidir. Çeviri de bu aynanın diğer ülkeler ve milletler tarafından görünmesini sağlayan bir araçtır.

Kısa adı "TEDA" olan ve "Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Dışa Açılımını Destekleme Projesi" olarak bilinen program, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülmektedir. Bu programda, Türk kültür, sanat ve edebiyatıyla ilgili Türkçede veya başka bir dilde yayımlanmış eserlerin, çevirisi ve yayımlanması desteklenmektedir.

TEDA projesine şu ana kadar 79 farklı ülkeden 700 yayıncı başvurmuş ve proje kapsamında toplam 2555 adet Türk Edebiyatına, kültürüne dair eser 60 farklı dilde yayımlanması sağlanmıştır.

İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça, Çince, İspanyolca gibi dünyanın en çok konuşulan dillerinin yanı sıra, Uygurca, Danca, Nepalce, Ermenice gibi nispeten az konuşulan dillerde de çeviriler yapılmıştır. Yapılan çeviriler incelendiğinde Türk Edebiyatından en fazla eserin Bulgarcaya çevrildiği görülmektedir. İkinci sırada ise Arapça yer almaktadır.

Proje kapsamında bugüne kadar iki yüz yirmi dört edebi eser Türkçeden Arapça çevrilmiştir. Geçmişten günümüze -yaklaşık yüz kırk yıllık süre zarfında- Türkçeden Arapça çevrilen yaklaşık üç yüz seksen eser olduğu göz önünde bulundurulduğunda TEDA projesinin kapsamında çevrilen eserlerin toplamda %60 civarında pay sahibi olduğu görülür ki bu oran çok değerlidir. Yaklaşık dört yüz milyon Arapça konuşan insana ulaşma potansiyeli olan projenin niceliksel açılardan katlanarak büyümesi için gerekli bütün adımlar atılmalıdır.

Roman ve çocuk edebiyatı TEDA projesi kapsamında en çok çevrilen türlerken, şiir, kısa öykü, hikâye, tiyatro türlerinden sadece 1-2 eser Arapçaya çevrilmiş, bu türler adeta yok sayılmıştır. Ülkemizde çok kıymetli şair, tiyatro yazarı ve öykücülerin olduğu muhakkaktır. Bu türlerin çevirilerine ayrı bir özen göstermek gerekmektedir.

Türk edebiyatının dünyada itibar kazanması için çeviri yapma olayı, stratejik bir plana ihtiyaç duymaktadır. Bu da Türk makamlarının diğer dillere yapılan çeviri işlerine özen göstermesini gerektirmektedir. Çünkü edebiyat toplum hakkındaki gerçekleri aktarmada etkin olan en büyük yöntemdir. Çeviri hareketini canlandırmada pay sahibi olanların amatör çevirmenler ve maceracı yayınevlerinin elinde bulunuyor olması ve bunun yanı sıra seçici kişinin çevirmenin kendisi olması, ya da stratejik bir plan olmadan yayıncının revaçta olan işleri araması, bu işi devlet tarafından finanse edilmesi gereken bir olgu haline getirmektedir¹².

Eserleri Arapçaya henüz çevrilmeyen ancak gerek Türk klasikleri gerekse modern Türk edebiyatına dair eserler kaleme alan Türk yazar ve şairlerin de eserlerinin Arapçaya çevrilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. TEDA Projesi, başlangıcından günümüze kadar sergilediği verimli çalışmasını devam ettirerek bir barış elçisi, milletler arası kültür ve sanat köprüsü olmayı daha sonraki yıllarda da sürdürmelidir¹³.

Lübnan, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri üçlüsü her on eserden sekizinin yayımlandığı ülkelerdir. Türk edebiyatından hiçbir eserin yayımlanmadığı Tunus, Cezayir, Yemen, Bahreyn, Sudan, Filistin, Katar, Libya, Umman, Somali gibi ülkelerde diplomatik misyonlar veya Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumlar

¹² Özcan, "Dizilerden Sonra Türk Romanları da Araplara Ulaştı", s. 95.

¹³ N. Banu Gümüştüs, Nilüfer Denissova, "Türk Edebiyatı Bu (mu?) dur. TEDA Projesi Kapsamında Rusçaya Çevrilen Yapıtlar", *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, Özel Sayı: 2016, s. 61-77.

aracılığıyla TEDA projesinin tanınırlığının artırılmasına yönelik faaliyetler yürütülmelidir.

Türkçeden Arapçaya çeviri yapan çevirmenler arasında Türk çevirmen sayısını artırmaya yönelik çalışmaların yapılması da önerilmektedir. Bunun için de Arapça Mütercim-Tercümanlık bölümlerinde edebi çeviri yapabilecek yeni çevirmenlerin yetiştirilmesi gerekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/Reference

- Dağbaşı, Gürkan. *Şiir Çeviri Eleştirisi*. İstanbul: Akdem Yayınları, 2017.
- Deniz, Ümit. “Türk Tiyatro Metinlerinin Çeviri Problemi ve TEDA Projesi”. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, 2016.
- Göktaş, Büşra. “1990-2008 Yılları Arasında Arapçadan Türkçeye Yapılan Edebi Çeviriler Üzerine Bir İnceleme”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011.
- Gümüştüs, N. B., Denissova, N. “Türk Edebiyatı Bu (mu?) dur. TEDA Projesi Kapsamında Rusçaya Çevrilen Yapıtlar”. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*. Özel Sayı: (2016), s. 61-77.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. “TEDA Projesi”. Erişim: 26 Eylül 2021. <https://teda.ktb.gov.tr/Eklenti/80355,0000-2555pdf.pdf?0>.
- Levend, Agâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998.
- Özcan, Murat. “Dizilerden Sonra Türk Romanları da Araplara Ulaştı”. *Eskiyeni*, 14 (2009), s. 94-97.
- Suçın, Mehmet Hakkı. “el-Edebu'l-Arabi fi'l-Luğati't-Turkiyye”. *es-Sekâfetu'l-Arabiyye 'alâ Tarîki'l-Harîr*. 2 (2014), s. 194-221.
- Suçın, Mehmet Hakkı. “Başka Dillerde Türk Edebiyatı”. *Ecinniler İki Aylık Kültür Edebiyat Dergisi*. (Ağustos 2021), s. 30-40.
- Suçın, Mehmet Hakkı. “Tercemetu'l-Edebi't-Turkî ilâ el-Edebi'l-Arabî”. *et-Terceme ve İşkâliyyât el-Musâkafe*. Doha: The Forum for Arab and International Relations, 2016.